

Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî ve Şiirleri Üzerine

Soner İŞİMTEKİN*

Özet

Yirminci yüzyılın başlarında, Fars edebiyatında ‘sosyal eleştiri’ temalı şiirler özgürlük düşüncesinin halk arasında daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yazıldıkları dönemin önemli siyasi ve içtimai olaylarını gözler önüne seren, daha çok hicvî ve mizahî biçimde kaleme alınan bu şiirler İran halkını güldürürken onları düşünmeye ve öz eleştiri yapmaya teşvik etmiştir. İran’da 1905-1907 yılları arasında gerçekleşen ‘Meşrutiyet İnkılâbı’nın ardından, dönemin önemli hiciv şairlerinden Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî de, nam-ı diğer Nesîm-i Şimâl, bu isimle kurduğu eleştiri amaçlı mizahî gazetesi ile Meşrutiyetin gerçekleri, bu yeni rejimin aksayan yönleri ve toplumsal hayatın bozuklukları hakkında İran halkını bilgilendirmek ve bilinçlendirmek istemiştir. ‘Şi’r-i Nov’ (yeni şiir) akımının temsilcilerinden olan Eşrefuddîn daha çok musammat nazım biçimindeki eleştirel şiirlerini sokak ve pazar dilini kullanarak yani halkın anlayabileceği sade bir üslupla yazmış ve bu şiirleri gazetesinde yayımlayarak geniş kitlelere, daha çok toplumun alt tabakasına mensup insanlara ulaşmış ve bu insanlar tarafından büyük ilgi görmüştür. Şair, hayatı boyunca yaşadığı türlü sıkıntılara rağmen benimsemiş olduğu bu görevinden hiçbir zaman vazgeçmemiş ve nerede, hangi şartlarda olursa olsun şiir söylemeye devam etmiştir. Bu çalışmada, Nesîm-i Şimâl’in hayatı ve edebî üslubundan bahsedilerek, bu bağlamda yazdığı şiirler örneklendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fars Edebiyatı, İran Meşrutiyeti, Nesîm-i Şimâl, Toplumsal Şiir, Hiciv Şiiri.

On Sayyed Ashraf-al-Din Hosseini Gilani And His Poems

Abstract

In the early twentieth century, poems based on ‘social criticism’ in Persian literature made the idea of freedom become widespread among the public further. These poems, which show the important political and social events of the period they were written in, with a satirical and humorous content, encouraged the Iranian people to think and make self-criticism while making them laugh. After the constitutional reform in Iran between 1905-1907, one of the most important satirical poets of the period, Sayyed Ashraf-al-Din Hosseini Gilani, a.k.a. *Nasîm-e Şemâl* wanted to inform the Iranian people about the realities of the constitutional monarchy, disruptions of this new regime and social life through the newspaper with a humorous and critical content that he established under this name. Ashraf-al-Din who is one of the representatives of the ‘new poetry’ has written his poems in the genre of ‘musammat’ within a simple style that can be understood by the people using street and market language and by publishing these poems in his newspaper, he reached out to the large masses, mostly to people from the lower classes of the society, and attracted a great deal of attention by them. The poet never gave up this task he had adopted despite all the difficulties he experienced throughout his life and continued to sing poems no matter where, under any circumstances he was. In this study, by being mentioned *Nasîm-e Şemâl*'s life and literary style, his poems written in this context will be exemplified.

Key Words: Persian Literature, Iran Constitution, *Nasîm-e Şemâl*, *Social Poetry*, *Satirical Poetry*.

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sonerisimtekin@yyu.edu.tr; sonerisimtekin@hotmail.com

1. Giriş: Kâçâr Dönemi Hiciv Şiiri

Kâçâr dönemi hiciv şiirinden bahsetmeden önce, Fars edebiyatında bu türün ortaya çıkışı ve kavramsal olarak nasıl şekillendiği hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır. Hiciv, mizah ya da hezel, her toplumun kültür ve edebiyatının en eski türlerindedir. Hiciv (eleştirel/yeri içerikli yazın) Fars edebiyatında da köklü bir geçmişe sahiptir. İslâm sonrası dönemde ortaya çıkan Fars edebiyatının temel konularından biri olarak günümüze kadar gelen bu tür, önceleri Arap edebiyatının tesiri altında geliştiği için sanatsal zevk, şekil ve konu bakımından bu edebiyatla benzer özellikler sergilemektedir (Çiftçi, 2002: 3, 27). Doğu edebiyatında ‘hiciv’ ve ‘hezel’ ilk bakışta iki ayrı tür olarak görülse dahi birçok açıdan birbirlerinden farklı değillerdir. Hezel, ‘*Fars edebiyatında genel olarak hicivle aynı anlamda kullanılan ve “bir kimsenin kötülendiği, hakkında uygun olmayan şeylerin söylendiği şiir”*’ (Pala, 1998: 305) ya da “*Ciddi fikirlerin mizahî bir anlatımla dile getirildiği edebî tür.*”’ (Durmuş, 1998: 304) hiciv, ‘*Bir kişi, kurum veya toplumu alaylı tarzda eleştirme ve eleştiri metinlerinin oluşturduğu edebî tür*’ (Tokmak, 1998: 449) olarak tanımlanmaktadır. Klasik edebiyatta, hiciv ve hezel birbirine yakın terimler olarak ifade edilir. Hicvin ve hezel türünün altında, ‘tenz, muzâh (mizah), fokâhe, latîfe, nakîze, şekvâ’iye’ gibi, aralarında küçük nüanslar barındıran, kavramlar bulunmaktadır; bu kavramlardan öne çıkan ise ‘tenz’dir. ‘Tenz’ (alay/istihza) kavramı da hiciv ve hezel gibi şiir türleri içinde ‘eleştirel şiir’ veya ‘mizahi üslup’ adı altında ele alınmış ve içtimaî, ahlakî ve siyasi ya da beyan tarzı açısından acı (kara), tatlı ve incitici tenz/mizah olmak üzere üçe ayrılmıştır. Batı edebiyatında ‘satire’ olarak karşılık bulan ‘tenz’ klasik edebiyatta türe ad olacak bir kavram şeklinde algılanmamış, genelde hiciv ve hezelin içinde yer alarak modern dönemde, özellikle Meşrutiyet sonrası Fars edebiyatının eleştirel içerikli olanı için bir kavram niteliği kazanmıştır (Çiftçi, 39).

Fars şiirinin ortaya çıktığı dokuzuncu yüzyıldan itibaren hiciv ve hezel varlığını sürdürerek günümüze kadar ulaşmış; ancak erken dönemlerde yazılan bu tür şiirler içtimaî ve siyasi kusurları eleştiren bir hiciv türü olamamıştır. Konu ve biçim açısından zaman içerisinde gelişme kaydeden hicvin, bildiğimiz şekliyle, modern anlamda toplumun hizmetine girmesi Meşrutiyet ve sonraki dönemde gerçekleşmiştir (Çiftçi, 444-450). Meşrutiyet İnkılâbı ile birlikte Fars edebiyatında, özellikle şiir türünde yeni mazmunlar ortaya çıkmıştır. Şiir konuları, dönemin öne çıkan toplumsal olaylarına paralel olarak, içerik yönünden değişmiş, içtimaî ve siyasi bir nitelik kazanmıştır. Yabancıların baskı ve tahakkümlerinin arttığı bu dönemde siyasi içerikli yazılan şiirlerin niceliği de artmıştır. Bu dönem aydınlarının büyük bir çoğunluğu ‘*sanat toplum içindir*’ görüşünü benimsemiş ve bu doğrultuda ülkedeki refah ve huzur özleminin ifade edildiği şiirler kaleme almıştır (Anbarcıoğlu, 1966: 85, 107-110 nk. Kanar, 1999: 199-200). Meşrutiyetten sonraki yaklaşık yirmi yıllık zaman zarfında ‘istibdat rejimiyle mücadele, vatana övgü ve vatanseverlik duygularının dile getirilmesi, batıl inançlar ve taassupla mücadele, kadın hakları, İran’ı emperyalizmden koruma duygularının dile getirilmesi’ gibi konular kaside ve gazelin belirli vezinli ve edebî sanatlarla dolu ölçülerini aşabilmişlerdir (Kanar, 201). Çoğu edebiyatçı bu konuları halka daha cazip hale getirmek amacıyla daha sade bir dil ve mizahî bir üslup tercih etmişlerdir. Hicivle karışık eleştirel şiir, bu dönem bahsedilen bu özellikleri haiz olması bakımından önemlidir. Verilen eserler edebiyatın bir türü olmakla birlikte, Meşrutiyet’in sağlamlaşması ve halkın bilinçlenmesi için içtimaî ve tarihî bir görev üstlenmiştir (Aryenpûr: 1379: 39; Hukûkî, 1377: 385-386).

2. Eşrefuddîn’in Hayatı ve ‘Nesîm-i Şimâl’ Gazetesi

Kazvin’in ileri gelen din adamlarından Mollâ Abdullah’ın ve onun ikinci eşi Seyyide Zehrâ Hanım’ın oğlu Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî¹ 1872 yılının Mart veya Nisan ayında Kazvin’de dünyaya gelmiştir. Babası ismini ‘Şemseddîn’ koymuşsa da, oğlunun doğumundan altı ay sonra vefat edince, annesi Seyyide Hanım bu ismi ‘Eşrefuddîn’ olarak değiştirmiştir. Babasının ölümü üzerine, annesinin gözetiminde

¹ Bazı kaynaklarda, şairin ismi ‘Seyyid Eşrefuddîn-i Gîlânî’ ya da ‘Seyyid Eşrefuddîn-i Huseynî’ olarak da zikredilmektedir.

ilköğrenimini Kazvin’de tamamlayan Eşrefuddîn, Nasıruddîn Şâh Kâçâr’ın bizzat ‘Cuma İmamı’ olarak görevlendirdiği, babası Mollâ Abdullah’ın ilk eşinden olma üvey kardeşi Şeyh Muhammed Takî’nin, ona ve annesine babasından kalan mirasın büyük bölümüne, onun velayetini üstlenme bahanesiyle, el koymasıyla ve kendine uhdesinde kullanmak amacıyla oturdukları evi dahi onlardan almasıyla maddi olarak oldukça zor zamanlar geçirmiştir (Osmânî, 2011: 53-53). Eşrefuddîn, bir şiirinde, hayatının erken döneminde annesinin ve kendisinin maruz kaldığı bu kötü durumu dile getirmiştir:

*Yetimken evimi bir şeyh götürdü; gasp yoluyla yedi malımı ve mülkümü
Sofular yediler birçok evi, götürdüler biçarelerin variyetini
Bense fakirlik kavgasıyla oldum divane, fakirliğin istilasıyla döndüm derbedere*

Eşrefuddîn’in annesi Zehrâ Hanım bir süre sonra Seyyid Ahmed Kazvîni adında biriyle evlenir.² Üvey kardeşi Şeyh Muhammed Takî, Eşrefuddîn biraz büyüyünce onu annesinin yanından alır ve İslâmî ilimleri öğrenmesi için onu ‘Sâlihiye Medresesi’ne gönderir. Burada okuma ve yazmayı iyice öğrendikten sonra sarf, nahiv, mantık, beyan ve mana gibi dersler alır. 1887 yılında, Eşrefuddîn’in baba tarafından akrabası ve ailesi Sâlihiye Medresesi’nin kurucusu olan Merhum Mirzâ Ali Nakî Bergânî’nin bu medreseyi ziyareti esnasında, Eşrefuddîn’in çalışkan bir öğrenci olduğunu öğrenmesi ve yaşadığı mali zorluklardan haberdar olması üzerine, onu ileri düzey eğitim alabilmesi için Necef ve Kerbela’ya götürür. On altı yaşında Irak’a giden Eşrefuddîn öncelikle Necef’te, dönemin ulemalarının gözetiminde dinî ilimleri öğrenir ve sonrasında Kerbela’ya geçerek Mirzâ Ali Nakî Bergânî’nin öğrencisi olur ve onun derslerine katılır (Osmânî, 55-56).

Necef ve Kerbela’da beş sene eğitim alan Eşrefuddîn, annesi Zehrâ Hanım’ın ciddi sağlık sorunları yaşadığını öğrendiğinde, doğum yeri Kazvin’e döner. Bir süre burada ikamet eder ancak annesinin ölümü üzerine 1893 senesinde, 22 yaşındayken Tebriz’e taşınır. Hiçbir malî birikimi bulunmayan Eşrefuddîn bu şehirde de oldukça kötü şartlarda yaşar. Bir hocanın eğitimi altına girer ve geometri, astronomi, coğrafya ve felsefe gibi bilimleri öğrenir. Üç sene burada kalan Eşrefuddîn sonrasında Kazvin’e geri dönse de bu şehirde kalmak istemez ve Gîlân eyaletinin başkenti olan Reşt’e gider. Reşt’lilerden oldukça saygı ve sevgi görür. Özellikle bu şehrin ileri gelenlerinden ‘Muhammed Velî Hân’ ve ‘Fetullah Hân Sipehdâr’ın beğenilerini kazanır. Burada Eşrefuddîn Gîlânî olarak tanınır ve ilk şiirlerini burada kaleme alır. (Osmânî, 57-58; Aryenpûr, 1379: 61).

Eşrefuddîn’in Reşt’e taşınmasından kısa süre sonra İran’da meşrutiyet ilan edilir. Bu şehirde, 1906 yılının ortalarında yani meşrutiyetin ilanından hemen sonra *Mollâ Nasreddîn* gazetesini İran’da yayımlamak için girişimde bulunur ancak gerekli izinleri alamaz. Bunun üzerine başka bir gazete tesis etmek amacıyla başvuru yapar ve gerekli izinleri alarak 10 Eylül 1907 tarihinde *Nesîm-i Şimâl* gazetesini yayımlar (Sobhânî, 1386: 62; Şimâl, 2018: 7). Gazetenin başlığında Hâfız’a ait şu şiire yer verir:

*Güzel haber olasın ey ‘kuzey esintisi’
Zira bize ulaşıyor kavuşma vakti*

Eşrefuddîn, gazetenin ilk sayısında, bu gazeteyi Allah’ın rızasını kazanmak ve onun adaletini hatırlatmak için çıkardığını, bu hedef doğrultusunda kimseden korkmadığını ve hiç kimseden yardım almayacağını belirtir (Osmânî, 58).

*Bin üç yüz yirmi dört senesinde, Meşrutiyet geldi bu diyar ve şehre
Tesis ettim bu latif nesimi (esintiyi), itir bağışladım onun kokusundan beyne*

² Birçok kaynakta, Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî’nin (nam-ı diğer Nesîm-i Şimâl’in) babasının Seyyid Ahmed Kazvîni olduğu belirtilse de, Ferhâd Osmânî tarafından, 2011 yılında Nesîm-i Şimâl’in şiirleri üzerine yapılan yüksek lisans tezinde, Ahmed Kazvîni’nin, Eşrefuddîn’in üvey babası olduğu ifade edilmiştir.

Reş'teki 'Nâsiriye Caddesi'nde bir matbaada basılan bu gazete evelere dağıtılmak yerine gazete satan çocuklar tarafından sokaklarda, pazarda satılıyordu. Gazete genellikle, komik ve eleştirel hikâyelerin yer aldığı dört sayfa halinde yayımlanıyordu. Şiirlerin tamamı ise bizzat Eşrefuddîn tarafından kaleme alınıyordu. Gazetenin ilk sayılarının, altı - yedi Şâhî³ gibi oldukça ucuz bir satış ücreti vardı; bu ücret bir hafta sonra, 27 Eylül 1907 tarihinde, yani gazetenin ikinci sayısında bir Kran⁴ oldu. Gazetenin yazım dili oldukça sade ve akıcıydı. Sahip olduğu bu gibi özelliklerle halk arasında çabucak popüler bir hale geldi. Yazarın şiirleri ve tasnifleri sokakta, pazarda, eğlence ve sohbet meclislerinde ağızdan ağza aktarılmaya başladı. Eşrefuddîn bu konuda şöyle söylemektedir: *“Oldukça sade ve akıcı bir şiir diliyle, halkla sohbet eden tarzda bir gazete kurmak ve gazetenin her sayısını Allah rızası için sadece bir Şâhî'ye satmak istiyorum. Bu sade gazetenin içeriği ister neşeli ister üzücü olsun, dilinin sade ve sıradan insanların yüreğine oturabileceğine ve özellikle gazeteyi sesli olarak da okuyabileceklerine inanıyorum.”* (Şimâl, 8)

Eşrefuddîn'in anlatımı o denli sade ve güzel, şiirleri o kadar samimiydi ki bu sayede kadın erkek, genç yaşlı, eğitilmiş eğitimsiz gazeteyi okuyan herkesin yüreğine dokunabiliyordu. Bu gibi sebeplerden dolayı Eşrefuddîn, eleştirmenler tarafından inkılâp dönemindeki millî şairler arasında en sevilen ve en tanınan edebiyatçılarından kabul edilmektedir. Bu bağlamda Sa'îd Nefisî, Eşrefuddîn hakkında şunları söyler: *“Halkın arasından çıkmıştır. Halk ile yaşamış ve halkın arasına dalmıştır... Tam anlamıyla dünya malına, makam ve mevki sahiplerine ilgi göstermeyen bir adamdı. Yoldaki bir dilenciye sarayda oturan bir zengine tercih ediyordu. Yaptığı ve söylediği şeyler bu kimsesiz, düşkün halk içindi. Her gün her gece şiir söylüyor, her hafta bu şiirleri yayımlıyor ve halkın eline veriyordu. Gazete satıcıları gazeteyi satmak için bağırduklarında ve onun gazetesinin ismini söylediklerinde insanlar gerçekten bu gazeteyi almak için hücum ediyorlardı. Bu gazetenin ismi insanların diline o derece yer etmişti ki halk Seyyid Eşrefuddîn'i 'Bay Nesîm-i Şimâl' olarak tanıyordu...”* (Şimâl, 8)

Halk arasında çok sevilen Eşrefuddîn, istibdat, zulüm, fakirlik ve benzeri konulardaki mücadelesini 1908 yılında içişleri bakanlığına atanan Ağabâlâ Hân Serdâr Efhem'in göreve gelmesine kadar devam ettirir, bu tarihten itibaren 'İstibdat-i Sagir' (küçük istibdat) döneminde gazetenin yayımlanması sekteye uğrar ancak tamamen sona ermez. Birçok kuruma sızmış, aşkla vatan ve özgürlük yolunda mücadele halinde olan aydınlar Eşrefuddîn'i milletvekili Hacı Kâzım'a yönlendirirler. Abdul Hüseyin Hân Moezzezu's-Saltana ve Mîrzâ Kerîm Hân Reştî onu oldukça samimi şekilde karşılar ve onu 'Sitâre Komitesi'nin üyeliğine getirirler. Eşrefuddîn, bu komitenin gizli oturumlarına katılır ve gizlice insanların arasına gidip konuşmalar yapar ve istibdat ile mücadelesine bu şekilde devam eder.

Reşt şehri 7 Şubat 1909 tarihinde fethedilir ve Nesîm-i Şimâl gazetesi de küçük istibdat döneminde yedi ay kapalı kaldıktan sonra, 15 Şubat 1909'da tekrar yayın hayatına başlar. Gilanlı özgürlük yanlıları 5 Nisan 1909 tarihinde Kazvin'i de istibdatçıların elinden alır. Eşrefuddîn, 'Sitâre Komitesi'ndeki görevi aracılığıyla bu mücadelede de yer alır. Gazetenin dördüncü yılında yani 1911 senesinde, Rus askerlerinin İran'ı işgal etmesi üzerine oluşan baskıya, yaşanan siyasi belirsizliğe ve Eşrefuddîn'in mali durumuna bağlı olarak gazetenin yayımlanması tekrar durur. İlerleyen aylarda Tahran da fethedilir ve Muhammed Ali Şâh padişahlıktan azledilir. Eşrefuddîn bu olaylarda da etkin bir rol oynar ve özgürlükçülerin safında, meşrutiyet muhaliflerine karşı mücadele eder; şiirleriyle vatanseverlerin motivasyonunu artırır. Millî toplantılar ve muhalif konferanslar düzenleyip meşrutiyetin gerekliliğini açıklar. Gizli bir telgrafhane aracılığıyla söylemlerini bastırıp dağıtarak İran halkının arzusunun dile getirir (Şimâl, 10).

Özgürlük taraftarlarının, Muhammed Velî Hân Sipehsalâr-i Azim'in maddi ve manevi yardımları ile galip gelmesinin ardından, Eşrefuddîn 1912 yılının sonlarında Sipehsalâr-i Azim Fetullah Ekber Reştî ve inkılâpçıların yardımı ile Tahran'a gider. Tahran'da Serdar Mansûr Sipehsalâr-i Reştî'nin evinde bir süre ikamet eder, sonrasında 'Sadr-i Tahrân' okulunun bir odasına taşınır. Hayatının daha önceki dönemlerinde olmadığı kadar üretken olur. Nesîm-i Şimâl gazetesi de 1914 yılında yayın hayatına tekrar başlar. Gazete, Tahran'da 'Kelimyân', 'Berâderân-i Bâkırzâde' ve 'Sirûs' gibi matbaalar aracılığıyla yayımlanır. Eşrefuddîn, adı geçen gazetede 'Eşref, Eşref Gilânî, Nesîm, Nesîm-i Şimâl, Fakîre, Hup hup' gibi çeşitli

³ İran para birimi, Riyal'in yirmide biri değerindeki madeni para.

⁴ Kran/Kıran (Riyal).

takma isimler kullanır. Bazı şiirlerinin altına ünlü edebiyatçı Dehhodâ'nın mahlası olan 'Deho'yu da ekler. Ancak *Nesîm-i Şimâl* gazetesinin hiçbir zaman özel bir bürosu olmaz. Eşrefuddîn, 1914 senesinin sekizinci sayısında gazetenin adresini 'şimdilik Şûrî Gazetesi'nin avlusu' olarak belirtmektedir, diğer sayılarda ise 'Sadr Medresesi, Şah Mescidi önü' gibi adresler verir.

Bu dönem gazetenin içeriğini değiştirerek, daha siyasi, daha eleştirel ve mizahî bir tarzda yazar ancak her zamanki gibi seviyeli bir dil kullanır. Gazetenin ve kendisinin popülaritesi gerek İran'da gerek İran dışında giderek artar. Bu konu hakkında Aryenpûr şöyle söylemektedir: "Bu gazetenin ne güzel bir baskısı vardı ne de göz dolduruyordu; müdürü ne eski bir vekil ne de eski bir bakandı. O halde insanlar neden bu gazeteye bu kadar ilgi göstermişlerdir? Bizzat halkın kendisine sorun: Bu gazetenin ismi halkın diline öyle bir yerleşmiştir ki sahibi olan Eşref'e Nesîm-i Şimâl diye hitap ederler..." (Aryenpûr, 63). Eşrefuddîn, gazetenin matbaada basılmasının ardından onları bizzat alıp gazete satıcılarına dağıtır. Gazetenin her sayısı Tahran'da olay olur. İnsanlar artık bu adama Aryenpûr'un da belirttiği gibi 'Bay Nesîm-i Şimâl' demeye başlar; gazete geniş halk kitlelerince büyük ilgi görür. Zamanın hükümeti her ne kadar bu gazetede yazılanlardan rahatsız olsa da Eşrefuddîn'in yaptığı eleştirilerin düzeyli olması, dahası halk tarafından oldukça sevilip ilgi görmesi gibi nedenlerden ötürü onunla nasıl baş edeceğini bilemez. Zira yöneticiler, Eşrefuddîn'i hapse atmanın da bir çözüm getirmeyeceğinin farkındadırlar. Eşrefuddîn öyle bir hafızaya sahipti ki söylediği her şiiri hatırlıyor kaleme ve kâğıda ihtiyaç duymadan aklında tutuyor ve ilk fırsatta bunları gazetesinde yayımlıyordu. En sonunda, 1920 senesinde dönemin hükümeti Eşrefuddîn'i deli olduğu ithamıyla, 'Daru'l-Mecânîn' olarak bilinen akıl hastanesine kapatır (Aryenpur, 64; Yâhakkî, 1375: 59). Sa'îd Nefîsî anılarında bu olaydan şöyle söz etmektedir: "Tımarhanenin arka bahçesindeki bir oda ona tahsis edilmişti. Defalarca onu görmek için oraya gittim; bu büyük insanda ne gibi bir delilik olduğunu [inanın] anlayamadım..." (Şimâl, 8). Eşrefuddîn, 1922 yılında akıl hastanesinden çıktığında *Nesîm-i Şimâl*'i tekrar yayımlamaya başlar; ancak yaşadığı talihsiz olaylar ve maddî yönden yaşadığı sıkıntılar neticesinde eski performansını sergileyemez. 1930 yılında, ikinci kez akıl hastanesine yatırılır ve bir süre orada kalır. İbrahim Sefâî bu olay hakkında şöyle söylemektedir: "Merhum üstad Meliku ş-Şuarâ-yi Bahâr da bu olaydan haberdardı. Siyasi nüfuzu olan Bahâr, yetkililerden beş bin tümen gibi bir parayı Seyyid için yardım olarak aldı ancak biçare Seyyid tımarhanede idi. Savcı, Bahâr'ı onun velisi olarak, Vahîd Destgirî'yi de onun gözetmeni olarak tayin etti. Seyyid birkaç ay sonra tımarhaneden çıktı. Onun için bir oda ayarladılar. Seyyid'in, Vahîd'in ihtiyarında olan parası bitmişti; Bahâr ise yaşamı devam ettiği sürece *Nesîm-i Şimâl* gazetesini yeniden yayımlayabilmesi için ona yardım etti. Eşref, Hacı Muhammed Sekkâ'nın ofisinde oturuyor ve gazetenin içeriğini iki saatte hazırlıyordu ancak şiirlerinin artık önceki şiirleri gibi sağlamlığı ve akıcılığı bulunmuyordu. Bu yüzden, Bahâr'ın, Vahîd Destgirî'nin ve Hasan Sâ'i'nin de önerisiyle gazete Muhsin Harirciyân Sâ'i'ye devredildi." (Şimâl, 10).

Hayatı boyunca bekâr yaşayan Eşrefuddîn, ömrünün kırk yılını vakfettiği gazetesini aracılığıyla vatanına ve halkına hizmet etmiştir. Hastaneden çıktıktan sonra zihinsel ve fiziksel olarak daha da zor zamanlar geçiren şair 1934 yılında, 63 yaşında yoksulluk ve sefalet içinde Tahran'da ölmüştür (Sobhânî, 1386: 622).

3. Eserleri

Eşrefuddîn'in, çoğunu, öğretici ve ahlakî içerikle kaleme aldığı nazım ve nesir eserleri bulunmaktadır. Bunlar:

- 1- *Nesîm-i Şimâl / Bâg-i Behîşt*: Eşrefuddîn'in *Nesîm-i Şimâl* gazetesinde yayımladığı şiirlerden oluşan ve bazı basımlarının 'Nesîm-i Şimâl' bazı basımlarının ise 'Bâg-i Behîşt' olarak adlandırıldığı şiir divanıdır. Yirmi bin beyitten oluşan bu şiir divanı Tahran'da ve Bombay/Hindistan'da defalarca basılmıştır.
- 2- *Târîh-i Muhteser-i Irân (Manzûme-i Eşrefiye)*: Öğrencilerin, İran tarihini rahatça öğrenebilmesi amacıyla, nazım olarak, soru – cevap şeklinde kaleme alınmıştır. Yaklaşık yedi yüz beyitten oluşmaktadır.

- 3- *Golzâr-i Edebî*: 1912 yılında Tahran'da basılan eser ilkokul öğrencileri için hazırlanmış bir ders kitabıdır. Fransız edebiyatçıları Jean de La Fontain'in ve Jean-Pierre Claris de Florian'ın öykü tercümelerinden oluşan kitapta otuz üç temsili hikâye yer almaktadır.
- 4- *Azîz u Gezâl*: Âşıkane hikâyelerden oluşan, nazım ve nesir şeklinde yazılan bu eser ilk olarak Tahran'da, 'Berâderân-i Bâkırzâde' yayınevinde basılmıştır. Azîz'in sevgilisi Gezâl için yazdığı temsili bir mektuptur; eserde yer alan beyitler alfabetik sırayla devam etmektedir.
- 5- *Beşâret-i Zuhûr*: 1912 yılında Tahran'da basılan bu eser, Hz Mehdî'nin ortaya çıkışının müjdelendiği bir manzumedir. Terkiî-i bend nazım biçiminde yazılan eser, her biri 24 bentten oluşan 15 beyitten (toplamda 360 beyit) oluşmaktadır.
- 6- *Erfe'nâme*: Mesnevi biçiminde yazılmış kısa bir eserdir. (Osmânî, 90; Şimâl, 11; <http://fa.wikishia.net>).

4. Eşrefuddîn'in Edebî Üslubu ve Üslubunu Etkileyen Unsurlar

Fars edebiyatında, Meşrutiyet dönemi şiiri veya şairleri üzerine inceleme yapan araştırmacılar, bu dönem şiirlerini temalarına ve içeriklerine, şairlerini ise üsluplarına göre sınıflandırmakta ve temelde aynı tespiti dile getirmektedirler. Bu bağlamda, İsmail Hâkimî (1375: 88), dönemin şairlerini dört gruba ayırmaktadır. Birinci grup içerisinde yer alan şairlerin şiirlerini 'meşrutiyet şiirinin merkezi' ya da 'ordunun kalbi' diye adlandırmaktadır. Hâkimî'ye göre bu şairler, lafız ve mana itibarıyla şiirlerini zamanın olaylarının gösterildiği bir sergi haline getirmişler; geleneklere bağlı kalmayıp üslûp ve tarz peşinde olmamışlardır. Şiileri zamanın tüm hadiseleriyle beraber, Meşrutiyet döneminin nabzı olmuş; sokak, çarşı - pazar ve gazete diliyle yazılmışlardır. Hâkimî, Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî (Nesîm-i Şimâl)'i bu grubun öncüsü konumunda sıralamakta, Ârif-i Kazvîni ve İşki'yi de bu gruba dâhil etmektedir.⁵ Eşrefuddîn bağlamında bu yorumun benzeri Tefvik Sobhânî tarafından da yapılmaktadır (Sobhânî, 623). Sobhânî, Eşrefuddîn'in şiirlerinin bir kısmının tarihî ve siyasi açıdan önemli olduğunu vurgulamakta, bu şiirlerin mazmunlarının kaynağının insanlar olduğunu ve bu sebeple şiirlerini onların diliyle aktardığını söylemektedir. Ona göre, Eşrefuddîn, gündelik konuları ve sıradan insanları sade bir üslupla şiire dökmüş, insanların adet ve göreneklerini eleştirel biçimde incelemiştir. Eşrefuddîn'in şiir üslubu ve şiirlerinin temalarına bakılacak olursa bu tanımlamaların doğru olduğu, şiirlerinin yaşadığı dönemi yansıttığı açık şekilde anlaşılmaktadır. Yine birçok araştırmacı, Eşrefuddîn'in şiirlerinin ahenk açısından iyi bir düzeyde olduğu hususunda da hemfikirdir (Sobhânî, 623; Zerkânî, 1383:124-125; Yâhakkî, 1375:60). Eşrefuddîn şiirdeki ahenk unsurları noktasında yeni bir ekolün kurucusu olmamasına rağmen edebiyatta yeniliği takip etmiş; toplumsal ve satirik şiir unsurlarını barındıran müstezat ve musammat gibi nazım biçimlerini şiirlerinde yoğun şekilde kullanmıştır (Zerkânî, 124-125). Ayrıca, Eşrefuddîn, şiirlerinde aruz vezninin çok ağır olmayan unsurlarını tercih etmiş, her ne kadar tekrara girmiş olsa da okuru yoracak vezinleri kullanmaktan kaçınmıştır. Onun '*Halkın şiirlerimi bağırarak okumasını hedefliyorum*' söyleminden, bilinçli olarak bu tür ağır olmayan ölçüleri ve vezinleri seçtiği düşünülmektedir.

Bazı araştırmacılar, Eşrefuddîn'in işlediği temalar ve dönemin olaylarını yansıtmada açısından sahip olduğu öneme değinirken aynı zamanda onun üslubundaki temel eksiklikler hakkında da görüş bildirmişlerdir. Meşrutiyet dönemi şiirini tematik ve içerik bakımından irdeleyen Seyyid Mehdî Zerkânî de (124) bu dönemdeki şiirlerin 'üç temel unsur' ekseninde kaleme alındığını belirtmektedir. Birinci unsur, Bahâr'ın ve İrec'in şiirlerinde yoğun olarak görülen 'bir insanın kalıcı ve derin duygularına yönelme'; ikinci unsur, en güzel örneklerinin Ferruhî-yi Yezdî'nin şiirlerinde bulunduğu 'keskin duygularla yüklü imajları kullanarak etkili hayali imgeler yani zihinsel tasarımlar oluşturma'; üçüncü unsur ise Eşrefuddîn'in şiirlerinde oldukça fazla kullandığı 'toplumsal, siyasi ve inkılâbî duygulardan istifade etme'dir. Zerkânî, en güzel ve kalıcı şiir tarzının özellikle ilk iki unsura sahip şiirler olduğunu belirtmektedir. Üçüncü unsur ile yazılan şiirlerin sadece millî hassasiyetlerin yoğun olduğu dönemde etkili olacağını ve bu durum azalınca bu şiirlerin etkisinin de halk arasında kaybolacağını söylemekte; bu unsurla yazılan şiirlerin gelip

⁵ Meşrutiyet şiirinin özellikleri ve temsilcileri hakkında daha geniş bilgi için bkz. İsmail Hâkimî "İran Meşrutiyet İnkılâbı ve Edebiyata Tesiri", Çev.Şadi Aydın, *Nüşa*, İstanbul, Güz 2003, sa. 3.11, s. 83-99.

geçici olduğunu ve şairinden önce öldüğünü ileri sürmektedir. Eşrefuddîn'in şiirlerinin genellikle üçüncü unsurla yazıldığını ve bu sebeple Fars edebiyatında, dönem şairlerinin gerisinde olduğunu ifade etmiştir. Zerkânî'ye göre, Eşrefuddîn konuşma dilini tercih ederek şiirin temel unsurlarından biri olan hayali imgeler oluşturmada yetersiz kalmış, bu unsurdan sadece muhatabının anlayabileceği kadarını kullanmış ve sadece bir duyguyu bir duyguya benzetme halinde yararlanmıştır. Araştırmacıya göre, bu durum Eşrefuddîn'in şiirini bir tür slogan, özlü söz haline sokmuştur ki bunun haklı bir eleştiri olduğu düşünülmektedir.

Bozorg Alevî de, şairlik yeteneği ve kapasitesi bakımından Eşrefuddîn'in Arif veya İrec Mîrzâ ile mukayese edilemeyeceğini ancak meşrutiyet inkılâbı için yaptıkları ve hayatını tamamen bu yola vakfetmesinin de inkâr edilemeyeceğini dile getirmektedir. Ona göre, Eşrefuddîn'in samimi üslubu, konuları ele alma biçimi, bulduğu ve vatan sevgisi bağlamında işlediği konular o denli etkilidir ki bu dönemin iz bırakan öncelikli şairlerinden sayılması kaçınılmazdır (Bozorg Alevî, 1386: 73-74). Her ne kadar edebî yeteneğinin ve düzeyinin Edîbu'l-Memâlik, Arif, İşkî, Ferruhî-yi Yezdî, Dehhodâ, Bahâr gibi dönem şairleri seviyesinde olmadığı ifade edilse dahi birçok araştırmacı, hemfikir olunduğu üzere, Eşrefuddîn'in yazdıkları ile halkı meşrutiyet inkılâbı hakkında bilinçlendirme görevini başarıyla yerine getirdiğini belirtmektedir. Bu araştırmacılar, dönemin gerek olaylarını gerekse ruhunu yansıtan, çıkış noktası vatan sevgisi olan şairler arasında Eşrefuddîn'in adının da mutlaka yer alması, Kâçâr döneminin etkin şairlerinden Kaîmmakâm Ferâhânî ve Fethullah-i Şeybânî gibi siyasi eleştiri ve özgürlüklerin artması konularında şiir söylemiş, vatan yolunda şiirleri ile mücadele etmiş şairlerin devamı olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündedir (Morrisson vd.,1380: 454-455; Nâsır, 1382: 5-6; Zerkânî, 104-105).

Eşrefuddîn'in şiirini etkileyen unsurlar irdelendiğinde, şairin klasik şiir kıstaslarında şiir söylemediği (Yâhakkî, 1388: 15); ancak Sa'dî, Firdevsî, Nâsır Husrev, Aynu'l-Kuzât-i Hemedânî, Bâbâ Tâhir, Şâh Nimetullah Velî, Mîr Emâd Kazvînî, Muhteşem Kâşânî, ve özellikle Hâfız gibi klasik dönem şairlerinden etkilendiği bilinmektedir (Şimâl, 10). Kimi zaman Hâfız'ın şiirlerini tazmîn şeklinde kullanan Eşrefuddîn'in etkilendiği öncelikli edebiyatçı ise Azerbaycanlı ünlü şair Mîrzâ Ali Ekber Sâbir'dir. Eşrefuddîn, Azeri Türkçesi olarak yayımlanan 'Mollâ Nasreddîn' gazetesindeki Sâbir'in çoğu şiirinden ya da bu şairin şiirlerinin toplandığı 'Hophopnâme' adlı eserinden iktibas ya da tercüme yoluyla faydalanmış ancak yaptığı bu alıntılarını belirtmediği için, bunu fark eden diğer edebiyatçılar tarafından, şiirlerinin orijinalliği hakkında eleştirilere maruz kalmıştır. Hatta kendisinin hamisi olan Bahâr bile bu durumu eleştirmiştir (Yâhakkî, 1375: 60-61; Zerkânî, 123). Bu yönüyle eleştirilse de, Sâbir'in şiirlerinde bahsettiği özgürlük düşüncelerini ve bu bağlamda kullandığı mazmunları İranlı okur ile tanıştıran meşrutiyet inkılâbına önemli bir katkı sunduğu da araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir (Aryenpûr, 1379: 64-65; Yâhakkî, 1375: 61).

Aryenpûr, Eşrefuddîn'in edebî üslubu ve şiirleri üzerine yaptığı incelemede Eşrefuddîn'in yaşadığı etkileşim hakkında şu tespiti dile getirmektedir: "*Eşrefuddîn'in şiirleri öncelikle, her ne kadar klasik tarzda şiir söyleyenlerin uzunluğuna [ve düzeyine] ulaşmasa da kullanılan terkip ve üslup bakımından o zamanda söylenen mizahî ve siyasi içerikli şiirlerin çoğundan daha başarılıdır. İkinci olarak, Eşrefuddîn tam anlamıyla inkılâpçı bir şair olamamıştır. Sâbir'in şiirlerinin etkisinde söylememiş olduğu bazı şiirlerinde, geçmişe duyulan pişmanlık, istibdat yanlıları ve muhafazakârlık ile uzlaşma, gericilik gibi unsurlar görülse de, İran'ın özgürlüğünü savunma, yabancıların İran'a tecavüzüne, müdahalesine yapılan muhalefet onun sanatının en büyük hedefi olmuştur. Bu bağlamdaki şiirlerini Sâbir'den öğrenmiş olduğu üslupla, mizahî tarzda, ateşli ve canlı bir biçimde şiir kalıbında aktarabilmiştir...*" (Aryenpûr, 1379: 77)

5. Eşrefuddîn'in Şiirleri ve Şiir Temaları

Yirmi bin beyitten fazla şiir söylemiş olan Eşrefuddîn'in üslubunun öne çıkan unsuru, şiirlerini sıradan, edebiyat bilgisine hâkim olmayan halkın diliyle, oldukça sade biçimde yazmış olmasıdır. Bununla beraber amiyane istilahların bolca kullandığı şiiri, şiir tekniği açısından temeli olan ve yapısı sağlam bir şiir olarak değerlendirilmez. Onun şiirine önem ve değer yükleyen en önemli özellik şiirlerinin mazmunu ve

içeriğidir. İran edebiyatında ‘Bîdârî’ (uyanış) dönemi olarak adlandırılan yani İranlı ediplerin toplumun sorunlarını daha bilinçli şekilde yazınlarına dâhil ettikleri yıllarda Eşrefuddîn de, şiir temalarını bizatihi halkın kendisinden beslemiş ve halkın ihtiyaçlarına cevap veren şiirlerini nükteli sözlere, güzel hikâyelere dönüştürerek *Nesîm-i Şimâl* gazetesinde yayımlamıştır. Şairin bu temaları kullanması ve üslubu, şiirlerinin geniş kitlelerce beğenilmesinin temel sebebidir (Yâhakkî, 1375: 60). Onun şiirlerini okuyan halk, bu şiirlerde gündelik hayatta yaşadığı ve maruz kaldığı haksızlığı, adaletsizliği görmektedir:

*Geldi Ramazan çiftçinin sofrasında ekmek yok; onun kızının üzerinde gömlek ve şalvar yok
Çiftçinin gamından kanlanmayan bir ciğer yok, sebebi odur ki bu viranda insaf yok.*

Sobhânî de (623), Eşrefuddîn’in şiirini üç kısma ayırmıştır: ‘Mollâ Nasreddîn’ gazetesinde yayımlanan Sâbir’e ait şiirlerin tercümelemleri, Sâbir’in şiirlerinin etkisiyle yazdığı benzer içerikteki şiirleri ve kendi yazdığı şiirleri. Ancak Eşrefuddîn’in işlediği konular/temalar ister özgün ister etkilenme neticesinde olsun kesinlikle yapaylıktan uzaktır. Gördüğü her türlü yanlışlığı, mizahî ve sade bir dille halka anlatması Eşrefuddîn’in başarısının anahtarıdır. Sadece devlet adamları için değil toplumda gördüğü her türlü çarpıklık ve eksik için de eleştirel, hicvî şiirler söylemiştir. Hatta şiirlerini sadece İran’da gördüğü olumsuzluklar için söylememiştir. Avrupa’da yaşanan savaşların kötü sonuçları hakkında yazdığı bu şiiri, onun tüm insanlık ve dünya için benzer hassasiyette olduğunu göstermektedir:

*Yüz binlerce çocuk babasız kaldı, yüz binlerce ana evlatsız kaldı,
Yüz binlerce kadın kocasız kaldı, yüz binlerce göz kanla ıslandı,
Yüz binlerce genç oldu helak, yüz binlerce naaş düştü toprağa,
Yüz binlerce köy oldu alt üst, şehirler habersiz bombalandı...*

Eşrefuddîn, şiirlerinde kimseye kin duymadan kimse hakkında kötü, aşağılayıcı söz söylemeden sadece yaşanan nahoş olayları eleştirmiş ve bu olaylarla ilgili şahısları hicvetmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Eşrefuddîn’in mizahla hakareti ayırabildiği de söylenebilir. Yazınlarında seviyeli ve düzeyli ancak bir o kadar da etkili bir dil kullanmıştır (Aryenpûr, 64; Hâkimî, 1375:32).

Eşrefuddîn’in şiirlerini, mesnevi, gazel, kaside, tercî-i bend, müstezat gibi nazım biçimlerinde yazdığı ancak öncelikli olarak musammatı kullandığı ve benimsediği görülmektedir. Şiirlerinde telmih, teşhis, istiare, tazmin, kinaye ve cinas gibi edebî sanatları kullanan şair hangi nazım biçimi tercih ederse etsin kaleme aldığı şiirlerinin tamamında eleştirel ve mizahî bir üslup bulunmaktadır. Bu üslupla yazdığı şiirler ‘Vatan sevgisi, İran meşrutiyet rejiminin aksayan yönleri, halkı bilinçlendirme, bazı din adamlarının yanlışlarını dile getirme, hurafe ile mücadele, toplumsal sorunlara hassasiyet, insanların geri kalmışlığı, insanların ikiye bölünmüşlüğü ve vefasızlığı, işçi sınıfını ve fakirleri gözetme, yabancı bürokratların varlığı ve İran’a müdahalelerine eleştiri, yöneticilerin adaletsiz tutum ve davranışlarına eleştiri’ gibi baskın temalara sahiptir. Şairin temel amacının güldürürken düşündürmek, ülkesinde ve insanında gördüğü yanlışlıkların, eksikliklerin giderilmesi amacıyla bir farkındalık yaratmak, muhababına örtük olarak öğüt vermek olduğu düşünülmektedir. Yazdığı dizelerden de anlaşılacağı üzere, şairin temel kaygısı vatan hassasiyetidir. Şairin *Külliyat-i Nesîm-i Şimâl* ve *Dîvân-i Eş’âr-i Tenz u Hezel-i Nesîm-i Şimâl* gibi eserlerinden seçilen aşağıdaki şiirleri ya da hacimli şiirlerinden derlenen beyitleri bu temalara örnek niteliğindedir:

Eşrefuddîn, *Mübarek Ola (Olsun)* adlı bu şiirinde Meşrutiyetin kabulüne ve 10 Temmuz 1915 tarihinde meclisin tekrar açılmasına dair duyduğu sevinci dile getirmektedir. Şaire göre, kabul edilen bu yönetim biçimi ve açılan meclis ile ülke refaha kavuşacak, özgürlükler artacak, eğitimde, bilimde ve sanayide kayda değer gelişmeler yaşanacaktır.

*Mübarek Ola
Ey İranlı Meclis mübarek olsun
Tahrân şehrinde Meclis mübarek olsun
Her ne kadar zahmet çektiyse de; her yerde iyi ve kötü laf işittiysek de
Meclis için her yere koşuştursak da; sonunda ölmedik, gördük bugünü de*

*Ay gibi parlayan Meclis mübarek olsun
Bugün Tahran dünyanın rengi oldu; Daru'l-Hilâfe cennet bahçesi oldu
Mutluluk şarkısı gökyüzüne vardı; kürsülü Meclis ayan oldu
Meclisin kürsüsünde oturanlar mübarek olsun...(Külliyat, 9)*

Meşrutiyet ilan edilmiştir ancak ülkede olumlu yönde değişen bir şey olmamıştır. Şair, *Duy da İnanma* adlı şiirinde, Meşrutiyet İnkılâbı ve yürürlüğe giren Anayasa ile ülkede yapılması planlanan yeniliklerin, zaman geçmesine rağmen gerçekleşmediğini belirtir. Eşrefuddîn, artık halkta bu yeniliklerin gerçekleşeceğine dair bir beklentinin ve umudun kalmadığını mizahî bir üslupla dile getirmektedir.

*Memleket bayındır olacak! duy da inanma
İnanç özgür olacak! duy da inanma
Vekiller parlamentoya geldiklerinde, parlamentodan dolayı bu memleket güvenli ve emin olacak!
Akıl meşrutiyete her daim rahmet eyleyecek, istibdat ('ın önü) kesilecek! duy da inanma
Memleket bayındır olacak! duy da inanma
Kuru ülke yeşil ve taptaze olacak; bağlar gül kokusundan hoş rayiha olacak
Bu senenin işleri her seneden daha iyi, (dualar daha tesirli) olacak! duy da inanma
Memleket bayındır olacak! duy da inanma
Geçen senenin zorluğu aklımızdan gidecek; Huda'nın lütfu merhametle feryadımıza ulaşacak
Ferhad'ımız Şirin'in kırmızı (dudağına) varacak; Ferhad'ın asrı (gibi) olacak! duy da inanma
Memleket bayındır olacak! duy da inanma... (Divan, 41)*

Şairin *Fatiha* isimli şiiri de bir önceki şiir gibi Meclise ve vekillere yapılan bir eleştiridir. Şiir, bin bir ümitle kurulan Meclis tarafından halkın beklediği icraatların yapılmaması ve vekillerin çözüm yolu yerine bahaneler üretmesi üzerine yaşanan hayal kırıklığının mizahî şekilde dile getirilmesidir.

*Meclisi Fatiha ile kurarsınız; iyi bir hafız ayarlarsınız
Baldan şerbet ve helva yaparsınız; bu sözü hep yatarsınız
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Temiz giysi giyersiniz hepiniz; Meşrutiyet için çabalarsınız hepiniz
Arı gibi hararetlenirsiniz hepiniz; çay ve kahve içersiniz hepiniz
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Halı ve kilim getirirsiniz Kirman'dan; deste deste çiçek getirirsiniz Kaşan'dan
Portakal suyu getirirsiniz Gilan'dan; getirirsiniz balık, tavuk ve fesencan
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Sonra yağarsınız yüz yanma ve erimeyle; mersiye okuyan olur hoş avaz
Mersiye'nin ardından takip edilir namaz; okursunuz makamıyla hep Hicaz
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Bizim gizli sözlerimiz var; meclisten beklentimiz (endişemiz) var
Yine de genç bir ümidimiz var; Fatiha okuyan meclisimiz var
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Tahranlılar ne hedefler verdiler; Tebrizliler ne canlar verdiler
Gilanlılar ne gençler verdiler; sonunda bu şiiri onlara verdiler
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye!
Yazık bizim faydasız olan o zahmetimize; çözümedi bu sorunumuz neticede
Bizim güzelimiz olmuş zenci köle; vah halimize, vah ki bizim halimize
Allah Meşrutiyete rahmet eyleye! (Divan, 84)*

Eşrefuddîn, *Nasihât* başlığıyla kaleme aldığı şiiriyle vatan yolundaki mücadelesinde haksızlıklara maruz kaldığını ve bu durumdan kurtulmak için onun da umursamaz bir tutum takınması gerektiğini salık vermektedir. Şair her ne kadar şiiri kendisi için söylemiş gibi görünse de aslında bu tarza davranan insanların cesaretsizliğini ve duyarsızlığını eleştirmektedir. Zira Eşrefuddîn bu yolda yürümekten hayatının sonuna dek vazgeçmemiştir.

*Ey biçare Eşref! İtaat düşüncesinde ol; ömründen kırk (sene) geçti, ibadetle meşgul ol
Medresede hocadan hidayeti soran ol; meyhanede açığözlerle cehaletin sarhoşu ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol

*Acaba anlamadın mı, Tahran'da arifler var; (orada) fasihlerin yücesi, şairlerin tacı var
Mesleği hile olan hırsızlar, hilekâr kurtlar var; ey harap ev burada sefilliğe hazır ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol

*Herkesin hırsız olduğu bir yerde sen (de) çapulcu bir hırsız ol; Herkesin sarhoş olduğu bir mecliste sen
(de) sarhoş ve mest ol*

*Herkesin kör olduğu bir şehirde sen (de) kör ol, sağır ol; Herkesin dilsiz olduğunu gördüğünde sen (de)
sohbetten dilsiz ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol

*Senin latif şiirlerini tüm çocuklar biliyorlar; medresede kızlar sevinçle (onları) okuyorlar
Bu haftadan o haftaya senin düşüncende kalıyorlar; asla tatil yapma, merhametli ve mert ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol

*Bu şiir yazmak da nedir ey şair-i divane? Kalk gel bizimle bir gece meyhaneye
Lezzet-i şahaneyi gör vahdet şarabının kadehinde, vur azametinin kadehini, vahdet şarabından mest ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol

*Her ne kadar şiirin taze meyve gibi de olsa, mazmunun bal ve şeker gibi de olsa
Bu tarz söz söylemek tehlikelidir, dişi çiğere geçir, gamda ve üzüntüde boğulan ol*

Rezil olmak istemiyorsan cemaatle hem renk ol... (Külliyat, 46)

Eşrefuddîn, *Bonsoir* (*Şeb-be-khayr*) şiiriyle, aslında şiirlerini yazma amacını açıklamıştır. Şairin asıl gayesi, her ne kadar bu yolda sıkıntı çekmiş olsa da, halkı vatan sevgisi hakkında bilinçlendirmek ve halkın çektiği sıkıntılarını her daim dile getirmek olmuştur.

Bonsoir (İyi akşamlar)

Ey Nesîm bu halkı uyandırdın, bonsoir

Sarhoş cahilleri uyardın, bonsoir

*Sekiz yıl bizim için zahmet çektin, aferin; şiirleri halkın ağızında gördün, aferin
Yalınayak, baston ile koştun her yöne, aferin; sıkıntının darbesini tattın şerbet yerine, aferin*

Sıkıntidan ve gamdan hasta ettin kendini, bonsoir

Bir bir izhar ettin bizim derdimizi, bonsoir

İyice soran oldun bizim halimizi, bonsoir... (Külliyat, 44)

Şair bu şiirde, yöneticilerin ülkeyi layıkıyla yönetemediklerini, halkın sorunlarına duyarsız kaldıklarını, ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi için herhangi bir icraatta bulunmadıklarını belirterek onları eleştirmektedir. Eşrefuddîn'e göre halk cehalete, ülke geri kalmışlığa terk edilmektedir. Sorumlular görevlerini yerine getirmemekte ve her türlü eleştiriye kulaklarını tıkamaktadırlar. Şiirin son beytinden, Eşrefuddîn'in bu şiiri akıl hastanesinde yazdığı düşünülmektedir.

Dinleyen Kulak Nerde?

Daha ne kadar feryat edeceksin Allah'ın kanunu nerede diye? Dinleyen kulak nerede?

Fukaranın arzına kulak veren o kimse nerede? Dinleyen kulak nerede?

Halk pazarda sarhoş ve çakırkeyif tamamen; nefret etmekte şahın dininden

İnsaf, vefa, vasıf, utanç ve hayâ nerede? Dinleyen kulak nerede?

İlimde ve terakkide tüm dünya değişti; ahlak tehavvül etti

*Bizi ilime ve pozitif bilime götürecek olan nerede? Dinleyen kulak nerede?
Ulemanın, din bilginlerinin, fazılların heyecanı nerede? Dinleyen kulak nerede?
Birisi sordu, rahmet ve mürüvvet nereye gitti diye? Dedim gitti göğe
İran'ın yarısı eğitimden hep uzaktır; yarısı kör ve topaldır
Feryat etti herkes: bizim Nesîm'imiz nerede? Dinleyen kulak nerede? (Külliyat, 27)*

Eşrefuddîn'e göre, ülkenin geri kalmışlığı sadece yabancı bürokratların ülkenin iç işlerine karışmasından ya da yöneticilerin yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır. Şaire göre, halkın milli mücadeleye katılmaması ve ülke işlerine duyarız kalmaması da bu durumun temel etmenlerindedir.

Edebiyat

*Eğer vatan yok olursa, biz gece gündüz şarap içeriz; Rey'in ay yüzlüleri ile bade içeriz
Kazvin'in üzüm şarabından arka arkaya içeriz; şişenin dibinde birbirimizi cümle kurban ederiz
Baş çıplak, ayak çıplak gidelim Tahran'a doğru
Yayla mevsimidir, gidip soğuk su içmek gerekir; kuzu kebabıyla sarı şarap içmek gerekir
İran toprağı aslında bir sille yedi alçaktan; Ah ve eyvah ki zelillikle gidelim İran'dan
Baş çıplak, ayak çıplak gidelim Tahran'a doğru
Huda'nın şeriatı ve hükümleri efsane oldu, bize ne gam? Sokak ve pazar meyhane oldu bize ne gam?
Ecnebi eğer bu eve girdiyse bize ne gam? Biz gidelim gezmeye, caddeyi dolaşmaya
Baş çıplak, ayak çıplak gidelim Tahran'a doğru
Biz ne bilelim din, mezhep ve namus nedir? Reşt nedir? Mazenderan nedir? Günbedkavus nedir?
Bu davada hayali nedir Rus'un ve İngiliz'in? Biz gidelim mevkiler, lakaplar ve fermanlar için
Baş çıplak, ayak çıplak gidelim Tahran'a doğru (Külliyat, 73)*

Eşrefuddîn 'vatan sevisi' temasıyla söylediği bu şiirinde, çıkarları doğrultusunda Rus, İngiliz ve Alman yanlısı olan İranlıları eleştirmiş, tüm halkın bu durumdan rahatsız olduğunu dile getirmiştir.

*Gördüm sabah sokakta bir genci, tuttum arkadan eteğini
'Fil'in anlamını sordum ona; dudağı titredi, anladım (orada)
İran'ın toprağı üç filden viran olmuştur
Rus fili, İngiliz fili, Alman fili
Öğlen gittim Şah Mescidi'ne; gördüm siyah sakalı ile bir bilge
Bir göz ucuyla baktı bana; vurdu başına, söyledi yüz ahla vahla
İran'ın toprağı üç filden viran olmuştur
Rus fili, İngiliz fili, Alman fili
Gurup vakti gittim eve; oldum hem dem candan sevilen dilberle
Meyhaneden olunca sarhoş; bir söz söyledi ki oldum divane
İran'ın toprağı üç filden viran olmuştur
Rus fili, İngiliz fili, Alman fili... (Divan, 72)*

Seyyid Mollâ ile Sohbet şiiri, Eşrefuddîn'in yine bu bağlamda değerlendirilmesi gereken yazınlarından biridir. Şair, zamanın şartlarına, ülkenin durumuna ve kendi çıkarlarına göre hareket edenleri hicvedip eleştirmektedir.

*Bir Seyyid cuma akşamı dedi bir Mollaya; ey göğsünde bir deniz olan ilimden
Neden ızdıraplı ve yalnızsın havuzun kenarında? Bugün daha hoş bir yer olmaz medreseden
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Kaç senedir rızık yedin bu okulda; gönlün aydınlandı muzafferliğin ışığıyla
Hakk sana bağıştta bulundu konuşma ilmini öğrenesin; hatta Tevhid defterinden inşa eylesen
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Bazen Meşrutiyeti talep ederek feryat ettin; bazen benim yolum istibdattır dedin*

*Ben sürekli dedim sana fazla konuşma; işitmedin sen, şimdi boğulmuşsun bu kargaşada
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Tabut ve kefen düşüncesinde ol ki ecel geliyor; ölümün şahidi saat gibi kucağa geliyor
Hazırlanıyor ibadetin tahsil zamanı; dilenciye vermedin bir helva cuma akşamı
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Vay ki eğer kıyamet günü sual ederlerse; helal tahsilden ne ettik ne yedik diye
Elbiseyi, altını ve malı nereden topladık diye; sen ne dersin böyle mecnun ve meftun şekilde
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Sohbet zamanı tüm sözler yalandır yalan; tüm (o) vatan sevgisini anlatmak yalandır yalan
Ruhun ve bedenin gidişatı yalandır yalan; biz Huda'nın kanununa atmadık bir imza
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa
Vay bize ki gece gündüz savaştık hep; felaket denizine timsal misali battık hep
Kendi yatağımızda uyuyup, yöneldik hep Avrupa'ya; bize çocukmuşuz gibi getirdiler pasta
Vay eğer bugünün ardından bir yarın olursa... (Divan, 81-83)*

Şairin, Meşrutiyetin ilan edilmesine rağmen bu yönetim biçimini desteklemeyen ve yıpratmaya çalışanları hicvettiği bir şiiirdir. Eşrefuddîn'e göre, ülkede öncelikle zihniyetlerin değişmesi gerekmektedir

*Şeyhimizin kafası sarhoş olduğu sürece; bizim gönlümüzde toz ve pas olduğu sürece
Pir sarhoş ve ayyaş olduğu sürece; ilerleme bu eblehin elinde olduğu sürece
Mahşere kadar topaldır bu kabile
Dedik kalem olmuştur özgür; harabe İran olmuştur bayındır
Meşrutiyetin temeli güçlenmiş; birçok okul icat edilmiş
Ne yazık ki camımız taşa gelmiş
Mahşere kadar topaldır bu kabile
Meşrutiyet ilerlemenin göstergesidir; meclis de ilerlemenin evidir
Bu kıvılcım ilerlemenin alevidir; bu şiir ilerlemenin teranesidir
İslam neden duçardır rezilliğe
Mahşere kadar topaldır bu kabile
Allah, meşrutiyet ve meşveret dedi; peygamber de apaçık beyan etti
Hürriyet halkı davet etti; ne yazık ki şeyhimiz tekrar söyledi
Meşrutiyet Avrupa'nın numunesidir diye
Mahşere kadar topaldır bu kabile... (Divan, 100)*

Halk istibdat zamanında baskından ve korkudan o kadar sinmiştir ki Eşrefuddîn mizahî biçimde kaleme aldığı bu şiirinde, bir çocuğa ninni olarak 'vatan için üzülme, özgürlükten söz etme yoksa öcü gelir' diyerek ülkedeki baskının ağırlığına dikkat çekmiştir.

*Çocuğum! Bağırma gelir öcü
Bağırıp çağırma gelir öcü
Kes sesini! Öcü gelir götürür seni; akan subaşında parçalar seni
Lokma lokma baştan ayağa yer seni; vatani zikretme gelir öcü
Zavallı fakirin katli için bir grup kurt oturmuş pusuya
Millet için tatlı bir dille Ferhâd'dan konuşma, gelir öcü
Çocuğum! Bağırma, gelir öcü
Vatan için ahlânma vahlanma; taze gelin hakkında hiç konuşma
Tavuk ve horozun merhalesinden geç; özgürlükten konuşma, gelir öcü
Çocuğum! Bağırma, gelir öcü
Büyükleri (ceddini) taklit etme; Rüstem'i ve Cemşid'i zikretme
Vatani bu kadar methetme; ecdadın vasfından bahsetme
Çocuğum! Bağırma gelir öcü
Akşamdan sabaha kadar şarap iç; şarabı bir sevgiliyle sade iç*

*Sofrada her ne varsa hazır ol yemeye; olma zamanın düşüncesinde
Çocuğum! Bağırma gelir öcü...(Divan, 75-78)*

Eşrefuddîn, gericiliği ve hurafeciliği eleştirdiği bu şiirini de yenileşmenin ve ilerlemenin karşıtı olan kişilerin diliyle yine hicvî ve mizahî bir tarzda kaleme almıştır. Ülkenin ilerlemesi durumunda imtiyazlarının kalmayacağını dile getiren bir grup din adamı, Meşrutiyetin gelmesiyle insanların özellikle gençlerin bilinçleneceğinden ve pozitif ilme yöneleceğinden endişe etmektedirler.

*Bu yine nasıl bir heyecandır Maşallah; Meşrutiyet bize verdi şahin şah
Biz yaşlıyız, ilimsiz ve kendini düşüneniz; bir ayak mezarda ve bir ayak çukurda
Tövbe tövbe! Estağfurullah
İnsanlar esaretten özgür oldu; millet itibar kazandı
Çocuklar ilim ve sanat düşüncesinde; eşitlik parladı, adalet ortaya çıktı
Ey yaşlı adamlar, bu dine aykırı düşünceden eyvah!
Dostlar görün çocukların gürültü patırtısını; çocukların mollası oldu Avrupalı
Tulum derisi (gibi) oldu çocukların kafaları; kaloşlu ve çizmeli (oldu) tıfilların ayakları
Ben mahvım; matemdeyim vallah billâh
Biz yaşlı adamlarız yoktur dişimiz; eğer dişimiz olsa yoktur ekmeğimiz
Ekmeği getirsel de yoktur canımız; bir kırmızı sakalla yoktur unvanımız
Çocuklar güler bize kâh kâh
Yeni yetişen gençler deste deste; gül gibi oturmuşlar mekteplerde
Tahsil tavafına bağlamışlar ihram; batıl inanç bağından kurtulmuşlar kesinlikle
Bizim okumamız gerekir bir Kulhuvallâh, (Divan, 102-104)*

Bir annenin kızıyla yaptığı sohbet esnasında annenin, ülkenin nasıl yönetilmesi gerektiğine ve ülkenin gelişmiş bir orduya sahip olması gerekliliğine dair kızına yaptığı açıklama ile Eşrefuddîn, yöneticilere düzenli ve gelişmiş bir ordu kurlmaları yönünde öğüt vermektedir.

*Vatan ne saygıdeğer olur falandan; ne de bayındır olur filandan
Birin sözülle özgür mü olur vatan? Hiç kimseden dolayı abat olur mu vatan?
Vatan için de ordu lazımdır; cesaret gösteren ordu şarttır
Ordu memleketi düzenli kılar, ordu rahatlığı sağlar
Şahin Şah muzaffer olur ordudan; memleket kolay kolay alınmaz ordudan
Ordu için gümüş ve altın lazımdır; fişek, tüfek ve kemer lazımdır
Ne güzel söylemiş Şahnâme’de, Zâl-i Zer’in sözülle namlı Firdevsi
“Süslenir ordu altın ile, ondan dolayı azalır düşmanın niceliği”
(Külliyat, s.20-21)*

‘El tövbe’ başlıklı bu şiirde Eşrefuddîn, ilerleyen yaşına rağmen evlilik düşüncesinde olan ve kendi zevkenden başka bir şey düşünmeyen bir adamı hicvetmiştir. Şairin örtük olarak çok eşliliği ve kadına yönelik toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini eleştirdiği de düşünülmektedir.

*Ey yolunu kaybetmiş yaşlı, daha ne zamana kadar uyuyacaksın?; kalk yerinden, seher zamanı
Dergâha yüz dön ağlayan gözlerle, ağlama ve inleme ile her an (şunu) söyle:
Tövbe, tövbe, estağfurullah
Yaşının fazlalığından cüssen eğilmiş, iki gözünün feri gözünden gitmiş
Yaşlılığın zayıflığından rengin uçmuş; o arzular, bu kısa ömürde
Tövbe, tövbe, estağfurullah
Huda’ya dön yalvaran ellerle; ey mürüvvetsiz, Hakk ile sefa eyle
Sakalın beyazdır, edep eyle; ansızın bir ok yersin o hedef yerinde
Tövbe, tövbe, estağfurullah
Senin yaşlılığından gönüller kederlidir; altı kadın aldın bu yedincidir*

*Artık toprağın altıdır senin yerin, azık topla bu yol için
Tövbe, tövbe, estağfurullah... (Divan, 44-45)*

Eşrefuddîn Yaşlı bir zengine/devletliye övgü (fahriye) adlı bu şiirde hiciv unsurlarını kullanarak aslında bahsedilen kişiyi övmek yerine yermiştir. Şaire göre, ülkenin gelişmesinin önündeki en büyük engel böyle kişilerin devlet görevinde yer almasıdır.

*Her ne kadar yaşlıysam ve yaşlılıktan eğilmişse de belim; (lakin) dünyadan habersizim
Dört karım var ancak bir diğer zevcenin düşüncesindeyim; (lakin) dünyadan habersizim
Gece ve gündüz bu şehirde bir ay yüzüye eşim; (lakin) dünyadan habersizim
Evim, bağım, seyisim ve huzurum var benim; (lakin) dünyadan habersizim
Suretim sarı, ağzım eğri ve gözüm çarpıktır; dengesizliğin arkadaşıdır
Ancak zevk ve sefa meclisinde herkesten daha çok beğenilenim; (lakin) dünyadan habersizim
Sakalım renkten ve kınadan parlak ve berraktır; burnum ise şişmancadır
Makam, mevki ve lakapların sahibiyim, (lakin) hünersizim; dünyadan habersizim
Hangi Nesîmî, hangi Şimâlî, hangi bilim, hangi ilim; ne okulu, ne geleneği?
Ben nerede, 'Romanya'nın bağımsızlık ilanından konuşmak nerede? Almanya nerede?
Doğu ve Batı dünyasının tümü girdi birbirine; uykuya dalmışım ben (de)
Ben akşamdan sabaha rakıdan ve beng otundan mestim; (lakin) dünyadan habersizim
Altı yüz elmas ve pırlanta yüzüğüm var benim; yakuta ve mercana sahibim
Yoldan geçerken gördüğüm her bir kadına bakarım; (ona) iyi bir bakış atarım
Kıyamete kadar gitmez güzel yüzden gözlerim; (lakin) dünyadan habersizim
İşim, zevktir, sefadır, şarap ve kumardır, tütün, def ve tardır benim
Hasmıyım fakirlerin, düşmanıyım sıkıntı çekenin; başıma toprağı (dökülsün) âlemin
(lakin) dünyadan bi'haberim... (Divan, 92-93)*

Eşrefuddîn, *Münacat* adlı bu şiirin genelinde, İranlıları neden yarattığına dair Allah'a yakarışını dile getirerek aslında İranlılara ağır bir eleştiride bulunmaktadır. Şair, Allah'a münacat ederek, her şeyi yaratanın o olduğunu, yarattığı her şeyin dünyada iyi veya kötü bir yerinin bulunduğunu söylemekte ancak İranlıların vatanın korunması ve gözetilmesi yolundaki gayretsizliğini de sezdirerek halkın özeleştiri yapmasını hedeflemektedir.

*Ey Allah'ım dünyayı yarattın; yeryüzünü ve gökyüzünü yarattın
Mekânı ve mekânsızlığı yarattın; insanlığı ve canı yarattın
Neden İranlıları yarattın?
Âleme meşrutiyet nimeti verdin; bize hamam havlusu yerine küçük bir örtü verdin
Cehalet denizine dalmayı verdin; Tahran'da parlamentoyu yaratan sensin
İranlıları neden yarattın?
Sırat, haşr ve neşr ile berzah sendendir; o âlemde cennet ve cehennem sendendir
Mil, metre ve fersah sendendir; Irak ve İsfahan'ı sen yarattın
İranlıları neden yarattın?
Bu Tahran'da her şey pahalıdır; kebab, kelle paça ve güveç pahalıdır
Tebriz'in has pilavı pahalıdır; sen pahalı olan her şeyi yarattın
İranlıları neden yarattın?
Sen saçlıyı ve keli yarattın; mahalsiz horozu yarattın
Sen bu şiiri ve gazeli yarattın; sen şairlerin tamamını yarattın
İranlıları neden yarattın?
Bir grup senden para güç ister; o dünyada cennet ve huri ister
Bu dünyada şarap ve esrar ister; sen bütün esrarkeşleri yarattın
Neden biz tükenmişleri yarattın?
Haberler baştanbaşa saçmadır ey Allah'ım; hilekârların iki gözü şaşıldır ey Allah'ım
Her yerde göç sohbeti vardır ey Allah'ım; bu cengâverleri sen mi yarattın?*

Neden biz yoksulları yarattın? (Divan, 120-122)

Şair, ülkede yaşanan adaletsizliği ve eşitsizliği yine bu şiirinde eleştirerek toplumsal hayatın aksayan yönlerini dile getirmektedir.

*Ya şeyh namazdan sonra kendi zikrinle meşgul ol; herkes kendi fikrinde sen de kendi fikrinde ol
Zamanede herkes meşguldür kendi işiyle; bülbül şarkı söylemeyle, akrep iğne düşüncesiyle
Sakallı sakalsızlık fikrinde, köse sakal düşüncesinde; herkes kendi düşüncesinde, sen kendi düşüncende ol
Bir grup bir 'Şeyh'in ismiyle, bazıları 'Bâbi' ismiyle; bir grup 'i'tidâli' bir kısım 'inkulâbi'
Bir kabile gece gündüz hesapsızlık düşüncesinde; herkes kendi düşüncesiyle, sen kendi düşüncenle ol
Bazıları İslâm ismiyle dine aykırı adetler çıkardılar; dünya malı için Yezîd'e katıldılar
Mustafa'nın evladını haksız şehit ettiler; herkes kendi düşüncesiyle, sen de kendi düşüncenle ol
Bazıları Sultan ismiyle han ve general oldular; ilimsiz, akılsız ve tertipsizler lakap aldılar
Sandık, kese ve cebi parayla doldurdular; herkes kendi düşüncesiyle, sen de kendi düşüncenle ol
Bazıları halkın parasını götürdü millet adına,! Götürüp teslim ettiler bankalara
Şarap, şampanya ve meze tükettiler masanın başında; herkes kendi düşüncesiyle, sen de kendi düşüncenle
ol...(Divan, 110)*

Eşrefuddîn, kışın soğuktan çocukları ölen fakir bir ailenin çektiği sıkıntıları dile getirdiği bu şiirinde toplumun gelir düzeyindeki adaletsizliği eleştirmektedir.

*Ah, acayip soğuktur bu gece ey nene
Biz ki ölüyoruz bu sene
Sen demedin mi erik yaparız bu gece? Sen demedin mi pilav yeriz bu gece?
Ben ne pilav gördüm ne de pirinç bu gece; zora düştük (sıkıştık) bu mengine
Ah, acayip soğuktur bu gece ey nene!
Bizim bu odamız buz tutmuş sanki; rüzgâr her yönden geliyor elçi gibi
Ben soğuktan feryat figan ediyorum bu gece; sağdan sola koşuyorum (bu gece)
Ah acayip soğuktur bu gece ey nene!
Zenginler tombul yumurta yiyorlar; yemek ile konyak ve şampanya içiyorlar
Tamamen soğuk yiyor bizim evimiz; daha kötüdür dağlık yerden bizim evimiz
Ah acayip soğuktur bu gece ey nene!
Asla fakir çocukların düşüncesinde değil; ne vekil, ne vezir ne de emir
Ey Allah'im! Al fakirlerin adaletini; açın halinden tokun yoktur haberi
Ah acayip soğuktur bu gece ey nene...(Divan, 34-37)*

6. Sonuç

Hayatından ve eserlerinden anlaşılacağı üzere Seyyid Eşrefuddîn Huseyin Gîlânî (Nesîm-i Şimâl) çağdaş İran Edebiyatı'nın önde gelen edebiyatçılarından biridir. Sosyal eleştiri, hiciv ve hezel türlerinde kaleme aldığı şiirler İran edebiyatının yenileşme aşamalarına örnek teşkil etmektedir.

Şairin üslubu hakkında incelenen çoğu kaynaktan bahsedildiği ve hemfikir olduğu üzere, Eşrefuddîn'in şiiri biçim, görünüş, kavram, derin anlam ve dil açısından her yönüyle halka odaklıdır. Sokak ve pazar dilinden yararlanma, yeni mazmunlara yaklaşımı ve şiirin dış formu hakkındaki yenilik arayışı Eşrefuddîn'in şiire getirdiği üç yeni unsur olarak kendisini gösterir. Bütün bu özellikleriyle Eşrefuddîn yeni şiir akımının şairleri arasında kendine oldukça başarılı bir yer edinmiştir.

Çalışmada seçilen şiirlerinden de anlaşıldığı üzere, Eşrefuddîn'in temel kaygısı daima vatani olmuştur. Her fırsatta, şiirlerinde kullandığı her temayla İran'ın gelişmişlik düzeyinin, eğitim sisteminin, toplumsal adaletsizliğin bertaraf olması için mücadele etmiştir. Her ne kadar, Mîrzâ Ali Ekber Sâbir'in şiirlerini kaynak göstermeden tercüme etmesi temel bir eksiklik olarak değerlendirilse de esinlendiği bu

şiipleri kendine has üslubuyla ülkesi ve insanı için ilgi çekici bir biçimde kullanması dönemin edebiyatına önemli bir katkı sunmuştur. Ayrıca, hayatının sonuna kadar yayımladığı ‘Nesim-i şimâl Gazetesi’ ile yaşadığı dönemde, içtimai ve siyasi olumsuzluklar hakkında İran halkını bilinçlendirmesi, onların ülkede yaşananlardan haberdar etmesi ve ülke sorunlarına çözüm üretmesi gibi görevleri başarıyla yerine getirmiştir. Adı geçen gazete ve bu gazetede yazdığı şiipleri millî mücadelenin en önemli unsurlarından biri sayılmıştır; ancak birçok araştırmacı, bu millî şairin bugün neredeyse unutulduğunu hatta birçok dönem araştırmacısının eserlerinde onun hakkında bilgiye yer verilmediğini eleştirmektedir. Araştırmacılar, Eşrefuddin’in halkı meşrutiyet inkılâbı hakkında bilinçlendirmek için yazdıkları ile dönemin gerek olaylarını gerekse ruhunu yansıtan, çıkış noktaları vatan sevgisi olan şairler arasında yer alması gerektiği görüşündedirler. Yapılan bu yorumların ve tespitlerin yerinde olduğu düşünölmektedir.

Kaynakça

- Alevî, Bozorg (1386), *Târîh-i Edebiyât-i Mu’âsır-i İrân, Nazm u Nesr*, Tahran: Câmî.
- Anbarcıoğlu, Meliha (1966), “Çağdaş İran Nazmında Konu” A.Ü. Doğu Dilleri Dergisi I/2, Sayı:7-8, s.85-175, Ankara.
- Âryenpûr, Yahya (1379), *Ez Sabâ Tâ Nîmâ*, Cilt II, Tahran: İntişârât-i Zevâr.
- Çiftçi, Hasan (2002), *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: Öncü.
- Durmuş, İsmail (1998) “Hezl”, DİA, 1998 – Cilt 17, s. 304-305.
- Ferhâd, Osmânî (1390), “Berresî-yi şi’r-i İtirâz der Eş’âr-i Seyyid Eşrefuddin Gîlânî (Nesim-i şimâl)” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İslami Azad Üniversitesi, Tahran.
- Hâkimî, İsmail (2003), “İran Meşrutiyet İnkılâbı ve Edebiyata Tesiri”, çev. şadi Aydın, Nüşa, İstanbul, Güz 2003, Sayı: 3.11, s. 83-99.
- (1375), *Edebiyât-i Mu’âsır-i İrân*, Tahran: Esâtîr.
- Hukûkî, Muhammed (1377), *Morûrî ber Târîh-i Edeb u Edebiyat-i İmrûz-i İrân, II, Nazım*, Tahran: Neşr-i Katre.
- Kanar, Mehmet (1999), *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul: İletişim.
- Morisson George vd, (1380), *Târîh-i Edebiyât-i İrân – Az Âgâz tâ İmrûz*, Tahran: İntişarat-i Gostere.
- Nâsır, Muhammed (1382), *Tehevvöl-i Movzû u Ma’nâ der şi’r-i Mu’âsır*, Tahran: Neşr-i Nişâne.
- Pala, İskender (1998) “Hezl”, DİA, 1998 – Cilt 17, s. 305-306.
- Sobhânî, Tefvik (1386), *Târîh-i Edebiyât-i İrân*, Tahran: İntişârât-i Zevâr.
- şimâl, Nesim-i (2018), *Dîvân-i Eş’âr-i Tenz u Hezel-i Nesim-i şimâl*, <http://hazlkade.com> (Pdf Kitap).
- (1333), *Külliyât-i Nesim şimâl*, <http://ketabnak.com> (Pdf Kitap).
- Tokmak, A.Naci (1998), “Hiciv”, DİA, 1998 – Cilt 17, s.449-450.
- Yâhakkî, Muhammed Ca’fer (1326), *Cûybâr-i Lahzehâ Edebiyât-i Mu’âsır-i Fârsî (Nazm u Nesr)*, Tahran: Câmî
- (1375), *Çûn Sebû-yi Teşne, Edebiyat-i Mu’âsır-i Fârsî*, Tahran: Câmî.
- Zerkânî, Seyid Mehdi (1383), *Çeşmendâz-i şiir-i Mu’âsır-i İrân*, Tahran: Neşr-i Sâlis.
- http://www.fa.wikishia.net/view/سید_اشرف_الدین_گیلانی_قزوینی (Erişim Tarihi: 5.11.18).

Ekler

بشماریه ۲۴ ربيع الثاني ۱۳۴۱ (امن بحیب المضطر اذا دعاه) مطابق ۱۴ نوامبر ۱۹۲۲

تمام مکاتیب
بمنوان مدیر خواهد بود

مدیر و صاحب امتیاز
اشرف الدین الحسینی

تک امره ۵ شاهی
پس از بکفته یکقران

شمال

عمل اداره
مجالاً لاله زار
کوچه حاجی باقر صراف

عنوان تلگرافی
(نسیم شمال)

سال هفتم

(خوش خبر باش ای نسیم شمال که بما میرسد زمان وصال)

اطلاع

در تحت توجهات امام عصر عجل الله فرجه
عموم مسلمین و معارف خواهان را بشارت
این بنده نظر به اینکه مدت دو سال بود
کسالت مزاج داشته و مریض بوم گاهی در
دارالرحمان و گاهی مسافرت به بلاقات این بود
که از ملاقات هموطنان محترم محروم و از خدمات
بهم نوعان عزیز باز ماندم اینک که بمراحم حضرت
حجت و دعای دوستان رفیق تقاضا شده است
و بنا بخواش آنان مجدداً مبادرت به درج نسیم
شمال مینمائیم و امید داریم که هموطنان عزیز
از کلمات این نامه مقدس استفاده کرده محظوظ
خواهند شد و ضمناً از عموم آقایان عظام بواسطه
این مدت تعطیل معذرت میخواهیم و انشاء الله در
آتی بتوسط کلمات دلپذیر نسیم شمال جبران
خواهیم کرد

(اشرف الدین الحسینی)

سلام علیکم

الا اهل طهران سلام علیکم
بزرگان ایران سلام علیکم
به پیران افسرده سالخورده
همه پیر مردان سلام علیکم
به پیره زنانی که دارند با من
محبت فراوان سلام علیکم

به اطفال معصوم بی چاره یکسر
که هستند گریان سلام علیکم
تا آنها به پیران سلام است مارا
همه نوحه و اناان سلام علیکم
سلام است مشتاق ز نور و سلامت
به مجموع یاران سلام علیکم
به درویش و ملا و اخوند و سید
همه اهل عرفان سلام علیکم
نه من اعتبار را فقط می شناسم
ققیران عربان سلام علیکم
دگر باره دیدم جمال شما را
خدا کرد قسمت وصال شما را
بلی مدتی بود طهران نبودم
درین کشور ری نمایان نبودم
نه در شهر بودم نه اطراف طهران
به تجریش و در بند شمیران نبودم
به هنگام مقرب برای نمایش
نمایان میان خیابان نبودم
به اعمار شیرین و اقاراد رنگین
چو گلدهسته دست جوانان نبودم
به ابیات دلکش چو صهبای بیش
در آن مجلس باده نوشان نبودم
درین شهر با تخت هر مشکلی را
بنوک قلم سازم اسان نبودم
چو شهو و شکر وقت اوقات تلخی
دوای مذاق عزیزان نبودم

Nesîm-i Şimâl gazetesinden bir örnek

Seyyid Eşrefuddin Huseyin Gılani

Nesim-i şimâl gazetesinden bir örnek